

Odgaj djeteta i komunikacija roditelja u suvremenim uvjetima

Vesnica Mlinarević*

vmlinarevic@kifos.hr; vmlinarevic@foozos.hr
https://orcid.org/0000-0003-1271-8610

<https://doi.org/10.31192/np.20.1.9>

UDK: 347.63:37“20“

Pregledni članak / Review

Primljeno: 23. rujna 2021.

Prihvaćeno: 23. studenog 2021.

Obilježja suvremene obitelji utječu na promjenu razumijevanja djeteta, djetinjstva i odgojnih postupaka, a uvjetovane su društvenim promjenama i promjenama vrijednosnog sustava. Globalne, gospodarske, socijalne, moralne i ine promjene dovode do promjena u obitelji, do problema i izazova: kako odgovoriti na potrebe suvremenog odgoja danas? Životne filozofije individualizma i mogućnosti slobode izbora mijenjaju uloge muškarca, žene i djeteta, što rezultira promjenama u partnerskim i roditeljskim oblicima života te u interpersonalnim odnosima. Fokus rada je na roditeljskom odgoju, složenom procesu značajnom za cjelovit razvoj djeteta. Povjerenje i suradnja roditelja za odgovorne roditeljske uloge u odgoju djeteta je interpersonalni proces i novija ga literatura određuje kao suroditeljstvo. Kompetentni roditelji spremni su za izazove roditeljstva 21. stoljeća i otvoreni za učenje. Cilj je rada teorijska analiza o odgovornom roditeljstvu i prikaz rezultata istraživanja o uvjerenjima, obilježjima ponašanja i komunikacije roditelja te djetetove prilagodbe i specifičnosti roditeljskih uloga danas.

Ključne riječi: *obitelj, odgoj, komunikacija, roditeljstvo, suroditeljstvo.*

* Prof. dr. sc. Vesnica Mlinarević, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku; Kineziološki fakultet Osijek; Drinska 16a, HR-31000 Osijek i Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Osijek; Cara Hadrijana 10; HR-31000 Osijek.

Uvod

Obitelj ima najvažniju ulogu u odgoju, psihosocijalnom rastu i cjelovitom razvoju djeteta. Važna osobina funkcionalnih obitelji je toplina emocionalnih odnosa i dvosmjerna komunikacija u obitelji koje utječu na cjeloviti razvoj djeteta, na djetetov doživljaj odnosa s drugim ljudima i na odgoj vlastite djece u budućnosti. Stoga su uvažavajući međusobni odnosi između majke i oca ključni za zdravlje i razvoj djeteta.

Odgaj je međuljudski složen i osjetljiv odnos i proces oblikovanja ljudskog bića i u funkciji je poticanja rasta i razvoja ličnosti.¹ To je interpersonalan, odnos između roditelja i djece – odgajatelja i odgajanika, djece i druge djece, odgojitelja i djece, učitelja i učenika i svih inih čimbenika odgoja (vjerska zajednica, mediji...) te mijenja onoga tko odgaja, kao i onoga koga se odgaja. To je društveno uvjetovan, individualan čin, poticaj je i podrška koja rezultira promjenama osobnosti pojedinca koji živi u zajednici te potrebe zadovoljava ako uvažava norme društvenog konteksta. U obitelji se ostvaruju prvi socijalni kontakti, iskustva, vrijednosti, stavovi, ona je temeljna društvena zajednica i daje temelj odgoju i socijalizaciji djeteta. Roditeljstvo nije generacijsko prenošenje poznatih odgojnih metoda, već je kompleksan proces koji se mijenja i prilagođava okolnostima i biti roditeljem težak je i velik izazov danas.² Suvremeni kontekst i promjene naglašavaju roditeljsku odgovornost prema djeci, roditeljska uloga je zahtjevnija u ispunjavanju roditeljskih odgovornosti i pritiscima (npr. od poslodavaca, medija, javnih službi, drugih članova obitelji) te vlastitih očekivanja i uvjerenja.

Dijete je u odgojnom procesu socijalno aktivan subjekt, participira, kreira, konstruira i određuje vlastiti razvoj. Djetinjstvo je životno razdoblje s vrijednostima i proces je socijalne konstrukcije, koji djeca i odrasli zajednički grade i njeguju u obiteljskoj kulturi. Kreiranjem pozitivnog obiteljskog ozračja i poticajnog materijalnog okruženja, roditelji prihvaćaju odgovornost prema djetetu uvažavajući dostojanstvo djeteta u skladu s vrijednostima i zahtjevima 21. stoljeća i osnažujući roditeljske kompetencije. Prvi dio rada stoga je usmjeren određenju i obilježju roditeljstva i suroditeljstva s motrišta različitih autora, komunikacijskim procesima i odgojnim strategijama roditelja, uključenosti roditelja u odgoj djeteta, dok drugi dio rada implicira strukturu, funkcije obitelji i roditeljske uloge u odgoju danas. Osim teorijske analize, iznose se i rezultati pojedinih istraživanja. Suvremeno roditeljstvo se danas odvija u kontekstu brojnih društvenih izazova i neupitna je podrška društva te partnerstvo roditelja i stručnjaka radi davanja podrške i osnaživanja roditeljske kompetencije.

¹ Usp. Maja LJUBETIĆ, *Biti kompetentan roditelj*, Zagreb, Mali profesor, 2007, 42.

² Usp. Dubravka MALEŠ, *Nove paradigme ranog odgoja*, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011, 44-47.

1. Određenje i obilježja (su)roditeljstva

Suroditeljstvo znači uspješno dogovaranje i dijeljenje roditeljskih obveza nakon razvoda, kada oba roditelja imaju blizak odnos sa svojim djetetom, a kao konstrukt podrazumijeva odgovorne roditelje usmjerene na odnose i aktivnosti za skrb o djetetu i djetetov odgoj neovisno o tome žive li zajedno ili ne.³ Budući da razvod braka može biti emocionalno i psihološki razoran događaj za djecu i njihove roditelje, ugrožava se komunikacija i odnos koji onda utječe na roditeljske obveze obaju roditelja. Uz emocionalne, na članove obitelji, utječu ekonomske i pravne promjene, a od roditelja se očekuje da u kratkom vremenu nakon donošenja odluke o razvodu donesu i teške životne odluke za djecu i organizaciju roditeljske skrbi nakon razvoda. Dijeljenjem roditeljskih obveza, djeca se lakše prilagođavaju jer oba roditelja nastavljaju komunicirati i imaju blizak odnos sa svojim djetetom, odnosno djecom.

Uspješno roditeljstvo smanjuje stres kod djeteta, a roditelji su modeli za vještine i sposobnosti rješavanja sukoba s poštovanjem. Međusobno usklađivanje i suradnja roditelja vidljiva je u ispunjavanju roditeljskih uloga u odnosu na dijete u odgovornom interpersonalnom procesu kada roditelji iskazuju odgovornost za brigu o razvoju i zadovoljstvu djeteta iako tu ulogu može imati i drugi član obitelji ili bliska osoba poput baka i djedova, poočima i pomajki, teta i stričeva, prijatelja.⁴ Ako su roditelji odgovorni, kompetentni i motivirani djelovati u najboljem interesu djeteta, potrebno je uključiti i drugog roditelja u odgoj i skrb o djetetu (dogovoren ili od sustava određen okvir).⁵ Još prevladava mišljenje da su djeca prilagodljiva i da će prihvatiti razdvajanje roditelja, međutim pojedinu djecu to jako pogađa.

Razdvajanje obitelji često je popraćeno šutnjom i nedjelovanjem institucija i na obiteljskim sudovima koji se rijetko bave teškim pitanjima za djecu i uzrokuju nedostatak svijesti o teškoćama s kojima se djeca suočavaju.⁶ Dijete koje se povuklo od jednog roditelja posljedično gubi i polovicu svojeg identiteta, projicira strah i mržnju prema tom dijelu sebe. Rezultati studije⁷ kazuju da odrasli

³ Usp. Ninoslava PEĆNIK, Blaženka KLARIĆ, Suroditeljstvo: određenje, obilježja i implikacije za obiteljsku medijaciju, *Ljetopis socijalnog rada*, 27 (2020) 2, 317-340, 327.

⁴ Usp. James P. MCHALE, Kristin IRACE, Coparenting in Diverse Family Systems, u: James P. MCHALE, Kristian M. LINDAHL (ur.), *Coparenting. A conceptual and Clinical Examination of Family Systems*, Washington, American Psychological Association, 2011, 15-37.

⁵ Usp. William G. AUSTIN i dr., Association of Family and Conciliation Courts, *Family Court Review*, 54 (2016) 3, 477-486; https://www.researchgate.net/publication/304990658_Relocation_Issues_in_Child_Custody_Evaluations_A_Survey_of_Professionals_CCE_Relocation_Survey (12.01.2021).

⁶ Usp. Karen WOODALL, Nick WOODALL, *Razumijevanje otudjenja od roditelja učenje suočavanja, pomoć cijeljenju. Priručnik za roditelje, socijalne radnike, psihologe, psihijatere, suce i odvjetnike*, Sveta Nedjelja, Printera, 2018, 22-30.

⁷ Usp. Gordana BULJAN FLANDER, Ana KARLOVIĆ, *Odgajam li dobro svoje dijete? Savjeti za roditelje*, Zagreb, Marko Marulić usluge, 2004, 262.

koji su u djetinjstvu odbacili jednog roditelja imaju smanjeno samopoštovanje, osjećaju krivnju, sram i anksioznost, a to su samo neki od problema s kojima se moraju suočavati u životu. Većina djece uspješno prevladava tu promjenu i odraste u zdrave osobe, no dio djece doživljava emotivne poteškoće, a posljedice razvoda roditelja prate ih i u odrasloj dobi.

2. Roditeljski komunikacijski procesi i odgojne strategije

Obiteljska komunikacija određuje način odnosa i implicira sposobnost svakog člana obitelji da čuje druge članove obitelji i doživljava njihove osjećaje. Članovi obitelji u dvosmjernoj obiteljskoj komunikaciji iskazuju emocije i dijele informacije, a ako postoje problemi u komunikaciji često preferiraju negativne stilove interakcije.⁸ Pozitivna kultura obitelji zaštitni je čimbenik obitelji. Zdrave, tj. funkcionalne obitelji žive i djeluju u poticajnom, podržavajućem ozračju i kvalitetno komuniciraju, dok disfunkcionalne obitelji žive u neprimjerenom ozračju, jednosmjernoj, nejasnoj i neizravnoj komunikaciji koja rezultira obiteljskim problemima (obiteljski sukobi, neučinkovito rješavanje problema, nedostatak intimnosti i slaba emocionalnu povezanost).⁹

Izostajanje komunikacije među partnerima izravno se povezuje s većim rizikom od razvoda braka i pojavom problema dječjeg ponašanja, dok rezultati istraživanja utvrđuju povezanost komunikacijskih obrazaca i zadovoljstva obiteljskim odnosima.¹⁰ U kontekstu složenih obiteljskih procesa, komunikacija je poveznica između kohezijske dimenzije i dimenzije prilagodljivosti kao činitelja obiteljskog funkcioniranja i zadovoljstva obitelji.¹¹

Uključenost roditelja podrazumijeva pružanje emocionalne topline, podrške i vremena, zainteresiranost za pojedinosti o djetetovu životu i aktivno sudjelovanje u njegovu životu. Roditelji zadovoljavaju djetetove tjelesne potrebe, osiguravaju sigurnost u domu i izvan njega, pružaju emocionalnu toplinu, poticajne uvjete za igru i učenje u skladu s djetetovima potencijalima i sposobnostima, osiguravaju stabilnost i dosljednost rutina.¹² Upravo rutine i strukture

⁸ Usp. David H. OLSON, Howard L. BARNES, *Family Communication Scale*, Minneapolis, MN, PREPARE/ENRICH, 2010, 1-5.

⁹ Usp. Nicole van AS, Jan M. A. M. JANSSENS, Relationships between Child Behaviour Problems and Family Functioning. A Literature Review, *International Journal of Child and Family Welfare*, 5 (2002) 1-2, 40-51.

¹⁰ Usp. David M. KEATING i dr., Family communication patterns and difficult family conversations, *Journal of Applied Communication Research*, 41 (2013) 2, 160-180.

¹¹ Usp. Brett LAURSEN, Andrew W. COLLINS, Parent-child communication during adolescence, u: Anita L. VANGELISTI (ur.), *Handbook of Family Communication. Parent-Child Communication During Adolescence*, Erlbaum, 2004, 333-346.

¹² Usp. Hedy CLEAVER, The Influence of Parenting and Other Family Relationships, u: Jane ALDGATE i dr. (ur.), *The Developing World of the Child*, London, Jessica Kingsley Publishers, 2006, 122-139.

djetetu olakšavaju zadovoljavanje potrebe, a uključuju granice odgoja da bi se dijete orijentiralo jasnim očekivanjima, pravilima i dvosmjernoj komunikaciji te stjecalo osjećaj kontrole i djelotvornosti.¹³

Komunikacija roditelja je proces uzajamnog djelovanja i ako je ona autentična, otvorena i iskrena, dijete će slobodno izražavati vlastite osjećaje te će u zdravom i otvorenom odnosu razvijati međusobno povjerenje. Ako je komunikacija neiskrena, jednosmjerna, gruba s blokiranim emocijama i izražavanjem, dijete neće imati povjerenje u ono što osjeća, povlačit će se i tada se međusobno povjerenje gubi. Komunikacija utječe na društvenu interakciju, na proces u kojem djelujemo i reagiramo na ljude oko nas. Danas biramo različite načine komuniciranja – od elektroničke pošte i društvenih mreža do one licem u lice, što je temelj svih oblika komunikacije.¹⁴

Pod utjecajem raznih čimbenika međuodnosa roditelja nastaje poboljšanje ili pogoršanje odnosa u obitelji, što ovisi o kompetentnosti roditelja. Povjerenje je temelj odnosa i dvosmjerne komunikacije te potiče djetetovu sigurnost, samopoštovanje i autonomiju. Da bi se postigla uspješnija komunikacija u odnosima roditelja i djece oni trebaju aktivno slušati, koristiti ja poruke, nenasilno rješavati nesporazume i pružati djetetu podršku. Kvalitetan odnos gradimo kad mislimo ono što kažemo, kad učinimo obećano te djeci dajemo do znanja da mogu vjerovati našoj riječi, što je korak prema unapređivanju uzajamnih obiteljskih odnosa.¹⁵ Istraživanje i proučavanje suvremenih obitelji pomaže roditeljima osvijestiti roditeljske uloge, ponašanja i strategije u odgoju. Cilj roditeljstva je podizanje maštovite, odgojene, samosvjesne, samostalne, sigurne, kompetentne i dinamične djece koja imaju želju za učenjem i životom te da im se omogućuje razvoj pet sposobnosti (vješte uporabe informacija; uspješno svladavanje promjena; pozitivan odnos prema ljudima; kako biti građanin svijeta i naučiti kako učiti).¹⁶

Roditelji trebaju poticati i ohrabrivati djetetova poželjna ponašanja, dogovarati pravila za uspostavljanje pozitivne discipline te omogućavati djetetu toplu i sigurnu atmosferu te biti reflektivni o svom odgojnom djelovanju i reducirati instinktivne reakcije, racionalno promišljajući prije svakog djelovanja prema djetetu.¹⁷ U popustljivim obiteljima odrastanje djece može biti teško ako su komunikacija, obiteljska pravila, granice i vrijednosti nejasni, neodređeni i promjenjivi te se nerijetko događa da se u središtu pozornosti nalaze djetetove

¹³ Usp. Ellen SKINNER, Sandy JOHNSON, Tatiana SNYDER, Six Dimensions of Parenting. A Motivational Model, *Parenting Science and Practice*, 5 (2005) 2, 175-235.

¹⁴ Usp. Antony GIDDENS, Karol BIRDSALL, *Sociologija*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 2007, 9-17.

¹⁵ Usp. Hal Edward RUNKEL, *Odgojite svoje dijete bez vikanja*, Zagreb, VBZ, 2008, 32.

¹⁶ Usp. Maja LJUBETIĆ, *Nosi li dobre roditelje roda?! Odgovorno roditeljstvo za kompetentno dijete*, Zagreb, Profil International, 2012, 22.

¹⁷ Usp. Joan E. DURRANT, *Positive Discipline in Everyday Parenting*, u: Elizabeth T. Gershoff, Shawna J. Lee (ur.), *Ending the physical punishment of children. A guide for clinicians and practitioners*, Washington, American Psychological Association, 2020, 89-97, 90.

želje i interesi, što može rezultirati formiranjem egocentrične osobe koja nije sposobna poštovati osjećaje drugih osoba.¹⁸ Kultura hiperroditeljstva nastaje kad roditelji od svoje djece nastoje izvući opći maksimum sa željom da njihova djeca imaju najbolje od svega i da u svemu budu najbolja. Osim roditelja, mediji, industrija i društvo također nude savršenstvo dječjeg svijeta te je moderno djetinjstvo natrpano akcijom, postignućima i potrošnjom, što posljedično utječe i na komunikaciju i obiteljske odnose.¹⁹

3. Roditeljska uključenost u odgoj djeteta nakon razvoda braka

Dogovor o odgoju, podizanju djeteta, tj. suradnja roditelja, važna je za socioemocionalni razvoj djeteta te način kako roditelji raspoređuju zadatke i odgovornosti u području »obiteljskih poslova«. Suroditeljstvo je pojam skovan za roditelje u braku, za one u kohabitaciji, kao i za razvedene roditelje, a odnosi se na komunikaciju i aktivnosti oko odgovorne skrbi o djetetu i djetetova odgoja, utječe na partnerski odnos te kvaliteta suroditeljstva značajnije utječe na djetetov cjeloviti razvoj nego kvaliteta partnerskog odnosa.²⁰ Suroditeljstvo se počelo proučavati i vezati uz razvod braka s usmjerenjem na sukob između razvedenih roditelja, triangulaciju djeteta i te učinke na djetetovu prilagodbu.

Prikupljeni su empirijski dokazi o povezanosti suroditeljstva s osobnom dobrobiti i prilagodbom roditelja, s kvalitetom njihove partnerske veze, s roditeljskim ponašanjem i s djetetovom dobrobiti i razvojem.²¹ Rezultati tih istraživanja kazuju da očevi doživljavaju više suradnje i podrške u roditeljskoj ulozi od strane svojih partnerica, nego što to majke doživljavaju od svojih partnera te da očevi i majke trinaestogodišnjaka u Republici Hrvatskoj funkcioniraju u roditeljskim ulogama zajedno, potvrđujući relevantnost navedenog pojma suroditeljstva za opisivanje procesa u dvoroditeljskim obiteljima. Navedeni rezultati istraživanja su u skladu i s rezultatima istraživanja o teškoćama uspostavljanja suradničkog roditeljskog odnosa razvedenih roditelja kad pojedini roditelji i nakon razvoda nastavljaju komunikacijske sukobe, a sukob često uključuje i dijete.²²

¹⁸ Usp. Zlatko MILIŠA, *Suvremena obitelj na kušnji*, *Medijski dijalozi*, 4 (2011) 10, 321-339.

¹⁹ Usp. Carl HONORE, *Pod pritiskom. Spašavanje naše djece od kulture hiperroditeljstva*, Zagreb, Algoritam, 2009, 28.

²⁰ Usp. Ninoslava PEĆNIK, Blaženka KLARIĆ, *Suroditeljstvo. Određenje, obilježja i implikacije za obiteljsku medijaciju*, *Ljetopis socijalnog rada*, 27 (2020) 2, 317-340, 332.

²¹ Usp. Mark E. FEINBERG, Louis D. BROWN, Marni L. KAN, *A multi-domain self-report measure of coparenting*, *Parenting Science and Practice*, 12 (2012) 1, 1-21.

²² Usp. Gordana BULJAN FLANDER, Swea JELIĆ TUŠČIĆ, Dragana MATEŠKOVIĆ, *Visokokonfliktni razvodi. Djeca u središtu sukoba*, u: Andreja BRAJŠA-ŽGANEC, Josip LOPIŽIĆ, Zvezdan PENEZIĆ (ur.), *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*, Zagreb, Hrvatsko psihološko društvo, Jastrebarsko, Naklada Slap, 2014, 375-394.

Drugi su rezultati istraživanja potvrdili značajnu razliku u procjeni kvalitete komunikacije roditelja i adolescenata, pri čemu su je roditelji procijenili višom; nisu utvrđene razlike sudionika u procjeni zadovoljstva obitelji te je utvrđena značajna povezanost između komunikacije i zadovoljstva obitelji.²³ Međusobna podrška roditelja je važna kao i razina međusobnog roditeljskog podržavanja ili podrivanja u roditeljskoj ulozi. Rezultati istraživanja kazuju da sukobi i neslaganja roditelja oko pitanja roditeljstva mogu značajno utjecati na roditeljska ponašanja, narušiti bračne odnose i zadovoljstvo brakom, a – osim što mogu povoljno utjecati na majčinstvo i očinstvo i na razvoj dobrog odnosa s djetetom – mogu pogodovati i povećanju kvalitete bračnih odnosa te zadovoljstva brakom.²⁴ Za optimalan djetetov razvoj potrebna je visoka razina podrške autonomiji s razvojno primjerenom razinom roditeljske uključenosti i strukture koja se smatra idealnom²⁵ i povezana je s djetetovom većom internalizacijom normi i ustrajanjem u važnim, ali nezanimljivim aktivnostima, kao i s pozitivnim razvojnim ishodima u brojnim domenama akademskog i socijalnog funkcioniranja djeteta.

Rezultati istraživanja kazuju: ukoliko su roditelji uključeni u život djeteta, pružaju više strukture (smjernica, granica) i potpore autonomiji, utoliko su djeca manje sklona problemima u ponašanju, imaju više samopoštovanje i samokontrolu.²⁶ Također, rezultati istraživanja kazuju i da je očevo doživljaj suradnje sa suprugom oko roditeljskih pitanja povezan s njegovim osjećajem veće roditeljske kompetentnosti i rjeđim doživljajem bespomoćnosti i odustajanja od odgoja djeteta.²⁷ Istraživanja potvrđuju i da kvaliteta roditeljstva potiče očevu uključenost u odgoj djeteta i nakon razvoda braka,²⁸ tj. kvaliteta roditeljstva odražava kako se roditelj osjeća u roditeljskoj ulozi.

²³ Usp. Maja LJUBETIĆ, Ina REIĆ ERCEGOVAC, Anita MANDARIĆ VUKUŠIĆ, Percepcija obiteljske komunikacije adolescenata i njihovih roditelja. Rezultati preliminarnog istraživanja, *Nova prisutnost*, 18 (2020) 2, 279-292.

²⁴ Usp. Melinda IPPOLITO MORRILL i dr., Pathways between marriage and parenting for wives and husbands. The role of coparenting, *Family Process*, 49 (2010) 1, 59-73.

²⁵ Usp. Wendy S. GROLNICK, Krista L. BEISWENGER, Carrie E. PRICE, Stepping up Without Overstepping. Disentangling Parenting Dimensions and their Implications for Adolescent Adjustment, u: Margaret KERR, Håkan STATIN, Rutger C. M. E. ENGELS (ur.), *What can Parents do? New Insights into the Role of Parents in Adolescent Problem Behaviour*, Chichester, John Wiley & Sons, 2008, 213-237.

²⁶ Usp. Ninoslava PEĆNIK, Tanja RADOČAJ, Ana TOKIĆ, Uvjerenja javnosti o ispravnim roditeljskim postupcima prema djeci najmlađe dobi, *Društvena istraživanja*, 20 (2011) 3, 625-646.

²⁷ Usp. Nicholas TOWNSEND, *The Package Deal. Marriage, Work, and Fatherhood in Men's Lives*, Philadelphia, Temple University Press, 2002, 27.

²⁸ Usp. Marcia J. CARLSON, Sara S. MCLANAHAN, Jeanne BROOKS-GUNN, Coparenting and Nonresident Fathers' Involvement with Young Children After a Nonmarital Birth, *Demography*, 45 (2008) 2, 461-488.

4. *Struktura i funkcije obitelji – odgoj djeteta u suvremenom kontekstu*

Promjene suvremene obitelji uvjetovane su društvenim promjenama i suvremeno se roditeljstvo danas odvija u kontekstu brojnih društvenih izazova te je neupitna potreba podrške društva i partnerstvo roditelja i stručnjaka osnaživanju roditeljske kompetencije. Suvremeni odgoj određuju vanjski čimbenici, a krizna i neizvjesna situacija (globalizam, suvremena tehnologija, pandemija Covida-19, ratovi, migracije, klimatske promjene, kataklizme i sl.) u društvu, a održava se i na obitelj. U takvim okolnostima prihvaćanje odgovornosti roditeljstva zahtjevno je te su potrebna i stručna savjetovališta u odgoju njihove djece.

Promijenjena uloga obitelji vidljiva je u mnogim aspektima života, a odnosi se na strukturu i funkciju obitelji s trendom rasta nepotpunih obitelji posljednjih nekoliko desetljeća.²⁹ Tradicionalna se obitelj ipak smatrala stalnom i stabilnom jedinicom, nukleusom društva koju je činio bračni par i dijete/djeca, međutim i obitelj je sve manje statična jedinica koja traje u jednom obliku. Sadržaji koji se djeci posreduju obiteljskim odgojem, pitanja su vrijednosti, osobnih uvjerenja i svjetonazora te životnog stila roditelja,³⁰ dok odnosi roditelja i djeteta trebaju počivati na ljubavi, sigurnosti, povjerenju, odgovornosti i uvažavanju.

Suvremeni utjecaji na vrijednosti obitelji, obiteljski život i obiteljsko zajedništvo više pogoduju raslojavanju nego konsolidaciji obitelji u kontekstu suvremenih društvenih kretanja i vrijednosnih stečevina. Neki su uvriježeni obrasci i stilovi odgoja i roditeljstva još važeći, neki su napušteni, dok drugi proživljavaju postupnu transformaciju.³¹ Stilovi roditeljskog odgoja (autoritativni, autoritarni, permisivni i zanemarujući) prema djeci razlikuju se na temelju dviju dimenzija i to emocionalne topline, i stupnja zahtjevnosti i kontrole djetetova ponašanja.³² Promjene obitelji, obiteljskih trendova i stila odgoja uočavaju se još od sredine prošlog stoljeća, kada se zadovoljavanje potreba djece i njihovih roditelja pomiče prema popustljivim postmodernim obiteljima koje teže većem zadovoljavanju potreba roditelja.³³

Nameće se važnost fenomenološke analize više odgojnih utjecaja i različitih izazova odgoja u 21. stoljeću, a važan čimbenik su i suvremeni moderni mediji koji neupitno utječu na odgoj i oblikuju različite dimenzije života roditelja i

²⁹ Usp. Jasminka ZLOKOVIĆ, Vladimir ROSIĆ, *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*, Rijeka, Grafrade – Filozofski fakultet, 2002, 89.

³⁰ Usp. Tonči MATULIĆ, *Obiteljske vrijednosti i neki aspekti socijalne zaštita obitelji*, u: Vlado PULJIZ, Dejana BOUILLET (ur.), *Nacionalna obiteljska politika*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladež, 2003, 119-163.

³¹ Usp. Dubravka MALEŠ, *Nove paradigme ranog odgoja*, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za pedagogiju, 2011, 25.

³² Usp. Jadranka HRUPELJ, Dubravka MILJKOVIĆ, *Lijepo je biti roditelj*, Zagreb, CREATIVA, 2000.

³³ Usp. Maja LJUBETIĆ, *Uloga dječjeg vrtića u jačanju pedagoških kompetencija roditelja*, *Zrno*, 17 (2006) 70-71, 3-5.

djece. Danas postoji sveprisutnost tehnologije, virtualnih komunikacija i odnosa u svim sferama djelatnosti i života te se i suvremeni roditelji u odgoju djece suočavaju sa specifičnim izazovima i problemima u realnom i digitalnom okruženju.³⁴ Danas se roditeljima pruža više mogućnosti na osobnom, profesionalnom i socijalnom životnom planu. Obiteljska odgojna uloga dopunjava se institucionalnim odgojem i socijalizacijom pojedinca. S obzirom na strukturu i ulogu obitelji, u porastu je broj razvoda, obitelji razvedenih brakova stoga i nepotpunih i/ili restrukturiranih obitelji, samohranih roditelja, izvanbračnih veza – i to u odnosu roditelja i djece (biološka i usvojena djeca), prema bračnom statusu roditelja (razvedeni, odvojeni, ponovno oženjeni), prema broju roditelja u obitelji (jednoroditeljske i dvoroditeljske obitelji).³⁵

Osim obitelji u kojoj su biološki otac i majka te njihovo dijete/djeca, nastaju još i: posvojiteljske obitelji, obitelji u kojima je samo jedan roditelj biološki (rekonstruirane obitelji, tj. novi brak nakon razvoda), jednoroditeljske obitelji (posljedica razvoda braka, smrti, izvanbračne zajednice, vlastite odluke da se ima dijete, ali ne i partner), udomiteljske obitelji, višegeneracijske obitelji, slobodne izvanbračne obitelji, istospolne i surogat obitelji, obitelji u kojima jedan roditelj radi posla duže vrijeme boravi izvan mjesta stanovanja, kao i tzv. kalendarske obitelji, gdje dijete živi jedan dio godine s jednim, a drugi dio godine s drugim roditeljem.³⁶ Kod procjene obiteljskoga pedagoškog potencijala promatra se sastav, cjelovitost i veličina obitelji te čimbenici koji utječu na konzistentnost socijalnog ponašanja i na odgojno djelovanje.

Dijete je ravnopravan član suvremene obitelji, gdje dobiva temeljna pravila ponašanja, ima pravo na vlastito izražavanje i djelovanje, orijentacija je prema dobroj komunikaciji, brizi za dijete i uvođenju kvalitetnih životnih sadržaja, podjednaka je uključenost majke i oca u odgoj djeteta,³⁷ djetetu se pristupa kao individualnom biću i može razvijati svoje sposobnosti, ostvarivati ambicije i napredovati u svakom segmentu razvoja. Roditelji komunikacijom i postupcima, modelom mogu motivirati ili obeshrabriti dijete na neko ponašanje. Utjecaj okolinskih i situacijskih čimbenika na doživljaj roditeljstva i roditeljsko ponašanje mogu djelovanje usmjeriti na slabljenje ili jačanje roditeljskih sposobnosti za odgovorno roditeljstvo. Podrška roditeljstvu i cjelovitom razvoju djeteta

³⁴ Usp. Vesna BILIĆ, Ivana BULJAN AJELIĆ, Odgojni utjecaji i izazovi odrastanja u digitalnom vremenu, u: E. Dedić Bukvić, S. Bjelan-Guska (ur.). *Zbornik radova druge međunarodne znanstveno-stručne konferencije »Ka novim iskoracima u odgoju i obrazovanju«*, Sarajevo, Filozofski fakultet, 2018, 513-529.

³⁵ Usp. Sarah WISE, *Family Structure, Child Outcomes and Environmental Mediators. An Overview of the Development in Diverse Families Study*, Australian Institute of Family Studies, 2003, 12; <https://aifs.gov.au/publications/family-structure-child-outcomes-and-environmental-mediators> (03.05.2021).

³⁶ Usp. Anđelko AKRAP i dr., *Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003, 317.

³⁷ Usp. Anka JURČEVIĆ LOZANČIĆ, *Izazovi odrastanja – predškolsko dijete u okruženju suvremene obitelji i vrtića*, Petrinja, Visoka učiteljska škola u Petrinji, 2005,12.

danas je neupitna i razvojna je perspektiva jer mnogim roditeljima nedostaje potpora za složenu roditeljsku odgojnu ulogu.

Prioritetna područja kojima se djeci jamče prava (područja jednakih mogućnosti, sudjelovanja, života bez nasilja, pravosuđa prilagođenog djeci i njihovih prava u digitalnom okružju) obuhvaća Strategija za prava djeteta koja je posvećena razvoju podrške i promicanju pozitivnog roditeljstva i jačanju roditeljske kompetentnosti³⁸ i preporukom Vijeća Europe o politici potpore pozitivnom roditeljstvu.³⁹ Stoga je potrebno osnaživanje roditeljskih kompetencija u pogledu digitalne pismenosti i odgovornog ponašanja da bi nesmetan bio cjelovit razvoj djeteta, socijalni i emocionalni život, odrastanje i izgradnja identiteta. Osnaživanje roditeljskih kompetencija važno je i u digitalnom vremenu da unapređuje tradicionalne oblike roditeljstva.⁴⁰

5. *Roditeljske uloge u odgoju – perspektiva za cjeloviti razvoj djeteta*

Znanstvene spoznaje o djetetu i djetinjstvu te individualizam i demokracizacija odnosa u društvu uzrokovale su promjene shvaćanja djeteta, a time i odgojnih ciljeva i postupaka. Danas je dijete subjekt s pravima, utječe na roditeljsku ulogu koja je iz privatne prešla u javnu sferu. Roditelj je pred zakonom odgovoran za postupke prema djetetu i svako ugrožavanje prava djeteta nosi moguće sankcije. Cjelovit i zdrav razvoj djeteta jest uz oba roditelja jer dijete o odnosima uči po modelu promatranja. Također, u suvremenom društvu žene sve više materijalno skrbe za obitelj, a očevi ostaju kod kuće i brinu se za odgoj djece i kućanstvo.⁴¹ Rezultati istraživanja kazuju da su očevi uspješni kao i majke u nizu aktivnosti za brigu i njegu djece. Važno je to za djetetov uspjeh i postignuće, a na socio-emocionalni razvoj, prilagodbu i životno zadovoljstvo pozitivno djeluju igre s ocem kao i očevo hrabrenje i razgovori.

Drugo pak istraživanje pokazuje da se majke češće igraju s djecom od očeva, očevi se razlikuju po načinu na koji se igraju s djetetom.⁴² Osobit doprinos razvoju sigurne privrženosti kod djece je to kad očevi provode više vremena s djecom u stimulirajućoj i direktnoj igri, potičući istraživačko ponašanje i

³⁸ Usp. Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016.-2021.), *Ljudska prava djece*, Vijeće Europe, 2016, <https://rm.coe.int/strategija-vijeca-europe-za-prava-djeteta-croatia/1680931c64> (22.11.2021).

³⁹ Usp. Preporuka Odbora ministara državama članicama Vijeća Europe o politici podrške pozitivnom roditeljstvu, *Dijete i društvo*, 10 (2002) 1-2, 463-470.

⁴⁰ Usp. Bilić i dr. *Odgovjni utjecaji i izazovi odrastanja...*, 519.

⁴¹ Usp. Ivana DOBROVIĆ, Maja LAKLIJA, Korelati sukoba obiteljskih i radnih obveza u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, 16 (2009) 1, 45-63, 54.

⁴² Usp. Karin GROSSMAN i dr., The Uniqueness of the Child-Father Attachment Relationship. Fathers' Sensitive and Challenging Play as a Pivotal Variable in a 16-Year Longitudinal Study, *Social Development*, 11 (2002) 3, 301-337, 317.

preuzimanje rizika, što ima pozitivan učinak na regulaciju emocija i socijalne interakcije. Razlike su vidljive u načinu igre majki i očeva, majke češće pribavljaju igračke, pričaju s dojenčadi i nježno igraju standardne igre, dok očevi više prakticiraju sportske igre.⁴³ U obiteljima u kojima očevi dijele odgovornost o skrbi za dijete/djecu ili su uključeni u odgoj, također djeca pokazuju veće kognitivne sposobnosti, empatiju, manje rodno-stereotipnih uvjerenja i češće imaju visoko samopoštovanje, samokontrolu nad vlastitim ponašanjem u odnosu na djecu iz obitelji u kojima su uloge tradicionalno raspodijeljene.

Majčina i očeva osjetljivost i primjereno reagiranje na dječje potrebe daje perspektivu za djetetov socio-emocionalni, kognitivni i jezični razvoj. Rezultati istraživanja o uvjerenjima odraslih građana Republike Hrvatske o poželjnom odnosu roditelja prema djeci mlađoj od tri godine su pokazali da je najzastupljenije uvjerenje o važnosti roditeljske uključenosti, visoko je zastupljeno uvjerenje o važnosti poslušnosti i podređenosti djeteta odraslima, dok su manje zastupljena uvjerenja o opravdanosti neodgovaranja na djetetov plač, uvjerenje o opravdanosti tjelesnoga kažnjavanja te uvjerenje o nepotrebnosti davanja objašnjenja zahtjeva i zabrana djetetu, a ta se uvjerenja mogu predviđati na temelju pojedinih sociodemografskih obilježja (stupanj obrazovanja, spol, dob prihodi te broj članova kućanstva).⁴⁴

O potrebama roditelja za podrškom svjedoči i istraživanje s roditeljima djece najmlađe dobi, gdje je utvrđen interes roditelja za pristup pouzdanim informacijama o njezi i odgoju, savjetima stručnjaka i razmjeni iskustava s drugim roditeljima, što upućuje na potrebu za podrškom.⁴⁵ Rezultati istraživanja potvrđuju da se odgovarajućim intervencijama doživljaj roditeljstva može učiniti povoljnijim te da promjene u doživljaju roditeljstva mogu rezultirati poželjnim promjenama u ponašanju roditelja prema djetetu. Studija pokazuje, kada djeca tijekom djetinjstva pokazuju eksternalizirajuće probleme u ponašanju, njihovi roditelji imaju doživljaj niže roditeljske kompetencije nakon što njihova djeca postanu adolescenti.⁴⁶ Kao temeljna društvena zajednica, obitelj je važna za dijete jer se u njoj ostvaruju prvi socijalni kontakti, iskustva, formiraju se vrijednosti, stavovi, usvajaju norme i sl., i bez obzira na promjene u društvu, obitelj dalje temelj odgoja i polazišno mjesto u socijalizaciji djeteta i »ulaganje u obitelj je ulaganje u budućnost svakog društva«.⁴⁷

⁴³ Usp. Laura BERK, Adena MEYERS, *Infants, Children and Adolescents*, Pearson Education, 2015, 87.

⁴⁴ Usp. Ninoslava PEĆNIK, Tanja RADOČAJ, Ana TOKIĆ, Uvjerenja javnosti o ispravnim roditeljskim postupcima prema djeci najmlađe dobi, *Društvena istraživanja*, 20 (2011) 3, 625-646, 625.

⁴⁵ Usp. *isto*.

⁴⁶ Usp. Meike SLAGT i dr., Longitudinal Associations Between Mothers' and Fathers' Sense of Competence and Children's Externalizing Problems. The Mediating Role of Parenting, *Developmental Psychology*, 48 (2012) 6, 1554-1562.

⁴⁷ Milan MATIJEVIĆ, Vesna BILIĆ, Siniša OPIĆ, *Pedagogija za učitelje i nastavnike*, Zagreb, Školska knjiga, 2016, 183.

Zaključak

Vrijednosti donesene iz primarnih obitelji, vlastito iskustvo i vrijednosti specifičnih okruženja i kultura u kojima se živi imaju osobit utjecaj na formiranje roditeljskih uloga majke i oca. Međusobni odnos roditelja povoljno ili nepovoljno djeluje na svakog budućeg roditelja zasebno, što utječe na očev i majčin odnos prema djetetu, dok ti odnosi međudjelovanjem stvaraju opću emocionalnu klimu i opće uvjete za odgoj i razvoj djeteta. Obiteljska komunikacija ima presudnu ulogu u izgradnji i održavanju odnosa među članovima obitelji, dok je svjesnost o svojim snagama i slabostima te osobne vrijednosti, glavni motivacijski čimbenik za komunikaciju jer vođenje drugih počinje od nas, kao i preuzimanje odgovornosti za svoje misli, emocije i ponašanja.⁴⁸ Kad partneri podupiru jedan drugog te su usklađeni u odnosu na obiteljska pravila, principe i disciplinu, osigurava se potrebna stabilnost u odgoju djeteta.⁴⁹

Rezultati prikazanih istraživanja u radu čine znanstveni doprinos o važnosti osjetljivog obiteljskog odgoja za djecu i pokazuju kako na dječji razvoj i prilagodbu utječe kvaliteta odnosa roditelja. Dijete se danas promatra kao aktivno i kompetentno biće koje bi trebalo djelovati na temelju prava i odgovornosti, a današnje društvo se bavi pravima i interesima djeteta, no često zahvaća samo perspektivu odraslih. Roditelji očekuju od djeteta da odgovara prototipu uspješnog, emancipiranog, lijepog i uglađenog pojedinca, ali su i preopterećeni svime što svakodnevnica donosi te često djecu prepuštaju medijima koji nerijetko stvaraju kod djece vrijednosti utemeljene na materijalnim potrebama i moći.

Nerijetko djeca već u najranijoj dobi svakodnevicu provode u virtualnim svjetovima, u imaginaciji koja je uvelike prisutna u odgoju i obrazovanju djece te nameću različite stilove i trendove u odgoju djeteta od kojih mnogi od njih ne ostavljaju pozitivne posljedice na dijete. Sukreator vlastitog odgoja treba biti dijete, i to ne samo u dječjem vrtiću, školi te drugim odgojnim i socijalizacijskim institucijama, već i u roditeljskom domu.

Rezultati istraživanja upućuju na provođenja novih metodološki savršenijih istraživanja i na to da dobivene znanstvene spoznaje dopru do javnosti radi pozitivne promjene. Pronalazak najboljeg puta u razvoju djeteta nalazi se u samom djetetu i njegovim potrebama i ono se treba razvijati u skladu sa svojim mogućnostima i sposobnostima, a odgovorno roditeljstvo povećava osjećaj sigurnosti i smanjuje stres kod djeteta, poboljšava komunikaciju i odnos među roditeljima i njihovom djecom.

⁴⁸ Usp. Mirta FRAISMAN ČOBANOV, *Kako voditi sebe i druge*, Zagreb, Beleta, 2020, 29.

⁴⁹ Usp. Laurie A. VAN EGEREN, The Development of the Coparenting Relationship Over the Transition to Parenthood, *Infant Mental Health Journal*, 25 (2004) 5, 453-477.

Vesnica Mlinarević*

Parenting Upbringing and Communication in Modern Conditions

Summary

Characteristics of the modern family influence the change in understanding of the child, childhood and educational procedures, and are conditioned by social changes and changes in the value system. Global, economic, social, moral and other changes lead to changes in the family, to problems and challenges of how to respond to the needs of modern education today? Life philosophies of individualism and possibilities of freedom of choice change the roles of man, woman and child resulting in changes in partner and parental life forms and in interpersonal relationships. The focus of the paper is on parenting, a complex process important for the overall development of the child. The trust and cooperation of parents for responsible parental roles in the upbringing of a child is an interpersonal process and recent literature defines it as co-parenting. Competent parents are ready for the challenges of the 21st century parenting and are open to learning. The aim of the paper is a theoretical analysis of responsible parenting and a presentation of research results on the beliefs, characteristics of behaviour and communication of parents and specificity of parental roles.

Key words: co-parenting, communication, family, parenting, upbringing.

(na engl. prev. Ružica Tokić Zec)

* Vesnica Mlinarević, PhD, Full Prof., Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Kinesiology Osijek; Address: Drinska 16a, HR-31000 Osijek, Croatia; and Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Education Osijek; Address: Cara Hadrijana 10, HR-31000 Osijek, Croatia; E-mail: vmlinarevic@kifos.hr, vmlinarevic@foozos.hr.